

Een uitweg uit de nieuwe voedselcrisis?

Het Belgisch beleid tegen de honger



© Bernd Fink

Beleidsvoorstellen van de Coalitie tegen de Honger

Wereldvoedseldag • 16 oktober 2011



coalitie tegen de honger

STIJGENDE VOEDSELPRIJZEN, NIEUWE VOEDSELCRISIS

“We hadden de lacunes van het systeem geïdentificeerd. We wisten welke maatregelen genomen moesten worden. Maar het gebrek aan politieke wil en de afwezigheid van een urgentiegevoel hebben het nemen van doortastende maatregelen op een onaantoonbare wijze vertraagd.”

Olivier De Schutter, Speciaal VN rapporteur voor het Recht op Voedsel, in *Le Monde* van 11/09/2010

Met dit citaat opende de Coalitie tegen de Honger haar beleidsvoorstellen voor Wereldvoedseldag 2010. In 2010 waren er meer dan 925 miljoen mensen die honger leden. De Wereldbank schat dat het afgelopen half jaar 44 miljoen mensen extra in extreme armoede zijn terechtgekomen door de stijgende voedselprijzen. Zij moeten overleven met minder dan 1,25 dollar per dag. Een nieuwe voedselcrisis is uitgebroken, met als meest bekende brandhaard de landen van de Hoorn van Afrika waar 12 miljoen mensen in acute nood leven.

Het afgelopen jaar stegen de voedselprijzen wereldwijd opnieuw, en haalden met regelmaat hoge pieken. De prijzen van basisvoedsel als maïs, tarwe en melk waren in jaren nooit zo hoog. De FAO, de Voedsel- en landbouworganisatie van de VN, verwacht het komende jaar nog meer wispelturige prijsschommelingen, en de Europese Commissie waarschuwde dat de voedselprijzen de komende tien jaar hoog zullen blijven.

Wereldwijd zorgen die snel stijgende voedselprijzen dan ook voor steeds meer onrust. Vooral de ontwikkelingslanden die netto importeurs van basisvoedsel zijn en waar de bevolking 60 tot 80 procent van haar inkomen aan voedsel spendeert, komen in de problemen.

In de opmars van de voedselprijzen spelen allerlei factoren een rol.

Extreme weersomstandigheden en klimaatverandering

Sinds jaar en dag is landbouw afhankelijk van het weer. De laatste jaren worden de teelten en oogsten vaker in de war gestuurd door extremere weersomstandigheden zoals droogte, onweer en overstromingen, waardoor graanoogsten krimpen, landbouwers en veehouders in de moeilijkheden komen en de voedselprijzen stijgen. De klimaatverandering speelt hierin wellicht een belangrijke rol. Uit onderzoek van het *International Food Policy Research Institute* (IFPRI) blijkt dat de oogsten voor bijna alle soorten granen in 2050 lager zullen liggen dan in 2000, soms zelfs veel lager. De helft van de voorspellingen toont een afname van de oogst met 9 tot 18 procent tegen 2050.

Bevolkingsgroei

De wereldbevolking groeit gestaag. Volgens prognoses van de VN zijn we in 2050 met 9 miljard mensen op deze planeet. Oeganda bijvoorbeeld, telt vandaag 33 miljoen inwoners, maar zou met een bevolkingsgroei van 3,2 procent tegen 2050 130 miljoen mensen tellen. Dit betekent dat de voedselbeschikbaarheid er met 70 tot 100 procent zal moeten stijgen, maar de hoeveelheid goede grond die beschikbaar is voor de landbouw, neemt niet toe maar neemt af als gevolg van stadsgroei, uitputting van bodem en klimaatverandering. Om alle hongerige magen in 2050 te voeden, moet het beschikbare voedsel niet alleen met 70 procent toenemen, maar zal het ook veel duurzamer geproduceerd moeten worden: de verliezen in ontwikkelingslanden die er zijn voor de oogst door ziekten en plagen, en na de oogst tijdens opslag en distributie, moeten fors teruggedrongen worden. In ontwikkelde landen is de verspilling van voedsel door consumenten onhoudbaar hoog.

Groeiende speculatie op voedselgewassen

De voorbije jaren is daarenboven financiële speculatie toegenomen op voedingsproducten wat een grotere volatiliteit van de prijzen in de hand werkt. Door de financiële crisis hebben ook speculanten op zoek naar zekerheid – zoals grote investeerders, zakenbanken, hefboomfondsen en pensioenbeheerders – massaal de weg naar de landbouwgrondstoffenmarkten gevonden na de liberalisering van de grondstoffenbeurzen. In een systeem met lage of onbestaande strategische voorraden leidt onbegrensde speculatie tot zenuwachtige markten en grotere prijswispelturigheid. De grootste schommelingen zien we in de prijzen van soja, maïs en graan. Schommelende prijzen treffen de armere gezinnen, bevolkingsgroepen of landen die een groter deel van hun inkomen aan voedsel besteden veel harder.

Stijgende vleesconsumptie in groeielanden

De hoge consumptie van dierlijke eiwitten in de Westerse landen legt een groot beslag op schaarse landbouwgrond en watervoorraden. Tegelijkertijd wordt de bevolking van groeielanden als India, China en Brazilië welvarender en de vraag naar meer gevarieerde voeding waaronder proteïnerijk voedsel als zuivel en vlees neemt er sterk toe. Als de vleesconsumptie aan dit tempo blijft stijgen, zal tegen 2050 de helft van de wereldwijde graanproductie nodig zijn voor de productie van dierenvoer.

Afhankelijkheid van olieprijsen

De prijs van ruwe olie heeft een toenemende impact op de voedselprijzen. Om te voldoen aan de stijgende vraag, maar ook om te kunnen blijven overleven, gaan landbouwbedrijven steeds verder intensiveren en stijgt het gebruik van meststoffen, tractoren, landbouwmachines en transport. Hogere olieprijsen betekenen hogere kosten die door de landbouw niet steeds kunnen doorgerekend worden aan de volgende schakel in de keten. Maar ook verder in de keten is er toenemend gebruik van energie bij verwerking, transport en distributie, wat de consumentenprijzen verhoogt.

Populariteit van biobrandstoffen

Door de aanhoudende stijging van de olieprijsen en door het stimulerend beleid in de EU en de VS stijgt ook de wereldwijde vraag naar biobrandstoffen. De productie ervan vergt enorme oppervlaktes land. Want voor een volle tank van een zwaardere wagen heb je al snel 250 kilogram graan nodig, voldoende om een persoon een jaar lang te voeden. En dat zorgt voor "landgrabbing", een speculerende rush op vruchtbaar landbouwland met toenemende concurrentie tussen landbouwland voor (lokale) voedselproductie en land voor exportteelten van grondstoffen voor biobrandstoffen. Verder treden er (indirecte maar prijsverhogende) effecten op in de teeltkeuze ten nadele van voedingsgewassen en treden er substitutie-effecten op tussen de grondstoffen voor biobrandstoffen. Zo neemt bijvoorbeeld de import van palmolie voor de verwerking van voedsel sterk toe in Europa wanneer koolzaadolie massaal wordt aangewend in de biodieselproductie.

Afhankelijkheid van geïmporteerd voedsel

Door verwaarlozing van het platteland, vinden jongeren daar geen toekomst meer en trekken ze naar de stad, waar de werkloosheidscijfers stijgen. Om deze exploderende steden te voeden is veel en goedkoop voedsel nodig, voedsel waarvoor in vroegere tijden de zelfvoorzieningslandbouw zelf zorgde. Groeiende steden vragen een beleidsondersteuning voor marktgerichte landbouw. Bij gebrek hieraan en wanneer er goedkoop voedsel beschikbaar is op de wereldmarkt, wordt massale import een aantrekkelijk maar zeer gevaarlijk scenario: een land verliest zijn autonomie en wordt afhankelijk van de grillen van de wereldvoedselmarkt. Het geïmporteerde voedsel doet de prijzen op de lokale landbouwmarkten kelderen en lokale boeren en handelaars, waaronder veel vrouwen, verliezen hun broodwinning. Mozambique, Tunesië en Algerije behoren tot de grootste netto-importeurs van graan. Niet toevallig braken net in die landen begin 2011 zware rellen uit door de gestegen voedselprijzen.

WIE WINT, WIE VERLIEST?

Kleine boeren

Veel mensen in de ontwikkelingslanden leven van de landbouw. Drie vierde van de mensen met honger leven op het platteland. De meesten van hen werken als voedselproducenten: boeren, herders, vissers of landarbeiders. Het is schrijnend dat deze mensen die zelf voedsel produceren, honger lijden. Terwijl de prijzen op de landbouwmarkten wisselvalliger worden, spelen de toenemende productiekosten (brandstof, meststoffen,...) alle landbouwers parten. Landbouwers die hun producten op de markt brengen, krijgen niet altijd een eerlijke prijs, omdat boeren de zwakste schakel zijn in de productieketen. Ze leven vaak in afgelegen gebieden, hebben geen toegang tot krediet, aangepaste technologieën, infrastructuur, of onvoldoende toegang tot markten om hun producten te verkopen. En boeren blijven vaak netto consumenten van voedsel, dus als ze onvoldoende inkomsten uit hun producten kunnen halen, komen ook bij hen de prijsstijgingen hard aan. Vrouwen en kinderen hebben vaak het ergst te lijden, omdat de mannen in veel gezinnen voorrang krijgen aan de gezinstafel.

Stedelijke bevolking

De hogere voedselprijzen treffen ook de arme stedelijke bevolking in de ontwikkelingslanden. Mensen die vaak het platteland zijn ontvlucht en terecht kwamen in stedelijke sloppenwijken. De voorbije dertig jaar hebben regeringen er alles aan gedaan om het voedsel zo goedkoop mogelijk te houden en de lonen in de industrie zo laag mogelijk. Maar de prijsstijgingen voor voedsel zijn onvermijdelijk, met voedselrellen en sociale onrust tot gevolg.



Speculanten, voedingsindustrie en supermarkten

In Europa zijn de effecten van de voedselcrisis minder groot. De stijgende voedselprijzen kosten een doorsnee Belgisch gezin dit jaar 50 à 70 euro extra. Maar ook boeren in het Noorden klagen dat hun kosten stijgen en dat ze weinig merken van de prijsstijgingen in de winkel. Als de grondstoffenrijzen stijgen, worden de prijsstijgingen vaak doorgerekend aan de consument. Maar als ze dalen, worden de prijzen niet meer aangepast, en kunnen zowel de voedingsindustrie als de detailhandel hun brutomarge vergroten. Alle schakels in de keten, behalve de boer, halen in de keten een voldoende winstmarge. De winst op eigen vermogen van zowel de toeleverende sectoren, voedingsindustrie, transport en distributie getuigen daarvan. Vooral de supermarkten hebben vandaag wereldwijd een steeds groter deel van de markt in handen. Door de globalisering is er een grote concentratiebeweging op gang gekomen. Warenhuizen komen steeds meer in handen van enkele grote ketens. Die ketens groeperen zich op hun beurt nog eens in grote aankoopcentrales. Hun onderhandelingspositie om producten aan te kopen tegen de laagst mogelijke prijs is bijgevolg zeer sterk en de boeren staan zwak. Ook in de ontwikkelingslanden schieten supermarktfilialen als paddenstoelen uit de grond. Dit bedreigt de afzetmarkt voor lokale producenten die niet kunnen voldoen aan de hoge internationale kwaliteitseisen.

EEN UITWEG UIT DE VOEDSELKRISIS?

De Wereldbank en de G20 stelden in het voorjaar een reeks maatregelen voor om voedselcrisissen te voorkomen. Die maatregelen gaan van het verbeteren van de informatie over de graanvoorraden en het streven naar betere weersvoorspellingen, over het versterken van de sociale vangnetten voor de armen tot kleine boeren laten genieten van openbare aanbestedingen van humanitaire aankopers. Maar deze maatregelen zijn onvoldoende en de uitvoering laat op zich wachten.

Daarom vragen wij de Belgische overheid om een aantal maatregelen te nemen om het recht op voedsel voor iedereen te respecteren, te beschermen en te garanderen:

Beloofde budgetten besteden

Na de vorige voedselcrisis van 2007-2008, besloten de grootste industriële landen (de G8) om 16,6 miljard euro (22 miljard dollar) binnen drie jaar vrij te maken voor landbouwontwikkeling en voedselzekerheid. De organisatie ONE berekende dat tot hiertoe slechts 11 procent van dit bedrag is uitgegeven.

De Belgische overheid besloot om haar ontwikkelingssamenwerkingsbudget voor voedselzekerheid en landbouw op te trekken tot 15 procent in 2015. We moedigen de Belgische regering aan om deze belofte te houden, en om op internationale fora ook andere landen aan te moedigen deze weg in te slaan.

Landen steunen om zelf een voldoende hoge zelfvoorzieningsgraad op te bouwen

Door een gebrek aan investeringen in de lokale landbouw, zijn arme landen afhankelijk van import en kwetsbaar voor internationale prijsschokken en koersschommelingen. Ontwikkelingslanden moeten daarom het recht krijgen en er werk van maken om hun boeren te steunen en ze te beschermen tegen goedkope import van buitenlandse producten als er voldoende binnenlands aanbod is, zoals het Europese landbouwbeleid sinds meer dan 50 jaar in praktijk brengt. Daarvoor is meer rechtstreekse ondersteuning nodig van familiale producenten die duurzaam produceren voor de lokale en regionale markt en moet hun positie in de keten versterkt worden.

De Belgische overheid legt in haar nieuwe strategienota voor de sector landbouw en voedselzekerheid de focus op het ondersteunen van duurzame, familiale landbouw, het beter in de handel brengen van lokale productie en het versterken van landbouworganisaties, maar verhoudingsgewijs blijven de hiervoor uitgetrokken budgetten beperkt. Het parlement en ngo's moeten regering en overheid blijven aanmoedigen om de visie en strategieën in de strategienota ook daadwerkelijk op het terrein te implementeren, te bepleiten bij de Europese Unie en er rekening mee te houden bij het afsluiten van bilaterale handelsakkoorden.

Toegang tot landbouwgrond beschermen

Vooral in Sub Sahara Afrika kopen buitenlandse investeerders of nationale overheden grote stukken landbouwgrond op. Er wordt beweerd dat die investeringen gunstig zijn voor de ontwikkeling van het platteland, maar vaak komen ze alleen buitenlandse markten en bedrijven ten goede en brengen ze de toekomstige voedselvoorziening voor de lokale bevolking in het gedrang. Zo worden nomadische veehouders in droge gebieden verjaagd, waarna hun gronden worden opgekocht door multinationale bedrijven, die deze gedurende een aantal jaar intensief bewerken en ze dan uitgeput achterlaten.

Op internationaal niveau zijn er momenteel twee processen gaande die proberen bij te dragen aan een meer structurele oplossing. Op initiatief van onder andere de Wereldbank enerzijds zijn een aantal Principes voor Verantwoorde Landbouw-investeringen uitgewerkt, de zogenaamde RAI-principes, een gedragscode voor private investeerders. Maar deze principes krijgen de kritiek dat ze onvoldoende rekening houden met de mensenrechten. Daarnaast werkt de FAO samen met alle stakeholders aan meer concrete en verdergaande “Vrijwillige Richtlijnen voor het verantwoord beheer van grond, visgronden en bossen”.

We vragen de Belgische overheid om een actieve rol te spelen in de uitwerking, goedkeuring en uitvoering van deze Vrijwillige Richtlijnen van de FAO tijdens het Internationaal Comité voor Voedselzekerheid in oktober 2011. Ook de knelpunten rond de (Europese) code voor de bescherming van buitenlandse investeringen en enkele perverse effecten van de handel in CO₂-uitstootrechten moeten aangepakt worden.

Keuze voor duurzamere, agro-ecologische landbouw- en veeteeltmethodes

Omwille van de toenemende wereldbevolking en de stijgende vraag naar voedingsproducten is een stijgende voedselproductie noodzakelijk. Omwille van de schaarste van allerhande grondstoffen en hulpbronnen zal deze productie noodzakelijkerwijze duurzamer moeten worden. Gemengde landbouwsystemen bieden meerwaarde in het sluiten van diverse kringlopen. Overheden en bedrijven over de hele wereld zouden een duidelijke keuze moeten maken voor duurzamere, agro-ecologische landbouwmethodes die met minder externe hulpmiddelen meer voedsel produceren met respect voor de beperkte draagkracht van de aarde en die een robuust landbouwsysteem ondersteunen in tijden van klimaatwijziging.

In haar strategienota voor de sector landbouw en voedselzekerheid heeft de Belgische ontwikkelingssamenwerking de keuze voor duurzame landbouw gemaakt. We vragen dat deze beleidskeuze met voorrang en met standvastigheid wordt uitgevoerd. Het grootste aandeel van het budget voor landbouw en voedselzekerheid moet geïnvesteerd worden in het promoten, opzetten en ondersteunen van duurzame, agro-ecologische landbouwmethodes.

Landbouwkundig onderzoek in functie van duurzamere landbouw

Duurzamere landbouwmethodes en agro-ecologie zijn beter bestand tegen klimaatverandering, maar zijn ook kennisintensief, en vereisen lange termijn onderzoek, waarbij de overheid in de ontwikkelingslanden en landbouworganisaties onmisbare partners zijn voor de ontwikkeling van “open source” kennis.

De Belgische ontwikkelingssamenwerking investeert stijgende budgetten in landbouwkundig onderzoek. Een duidelijke keuze voor onderzoek in duurzamere en agro-ecologische landbouwmethodes in synergie met andere ontwikkelingsactoren is hierbij cruciaal, zodat familiale landbouwers wereldwijd, mannen maar vooral ook vrouwen, de vruchten kunnen plukken van dit onderzoek.



Bevorderen van consumptie uit duurzame, familiale landbouw als hefboom van verandering

Consumptie is een basiselement van voedingssystemen. De evolutie naar consumptie uit duurzame, familiale landbouw mag niet uitsluitend berusten op de goede wil van de “verantwoordelijke consument”.

De Belgische overheid moet haar verantwoordelijkheid opnemen en duurzame consumptiepatronen aanmoedigen. Eerlijke handel is een vorm van steun voor duurzame, familiale landbouw en zorgt bovendien nog voor een sociale versterking van de lokale gemeenschap.

De aanleg van voedselvoorraden stimuleren

Lokale en regionale voedselreserves kunnen dienen voor humanitaire hulp in rampgevoelige regio's, maar kunnen ook zorgen voor stabielere prijzen zodat producenten een stabiel inkomen krijgen omdat ze niet alles meteen na de oogst hoeven te verkopen wanneer het aanbod het hoogst en de prijs dus het laagst is. Stocks zijn het beste middel om speculatie tegen te gaan en de consument en voedingsindustrie een stabielere prijs te garanderen. Het is bij uitstek de rol van de nationale overheid in overleg met de actoren in de keten deze voorraden ten voordele van het algemeen nut te beheren en daarvoor de nodige middelen vrij te maken. Internationale coördinatie door de overheden is hierbij van strategisch belang.

België kan de aanleg van voedselvoorraden aanbevelen en stimuleren in de donorlanden en vanuit haar positie in de EU, de FAO en het internationaal Comité voor Voedselzekerheid.

Buitensporige voedsel speculatie tegengaan

Speculatie op de voedselgrondstoffen speelt een belangrijke rol in de voedselcrisis. Sinds 2000 is de markt van grondstoffenderivaten gedereguleerd met alle gevolgen van dien.

Nieuwe regelgeving om buitensporige speculatie te vermijden, is dringend nodig. Een verbod op speculatieve financiële producten in voedingsgrondstoffen, het invoeren van een belasting die speculatieve financiële operaties afremt, en het inperken en transparanter maken van ingenomen posities zijn mogelijke maatregelen. Betere Belgische en Europese regelgeving kan soelaas bieden.

Inspanningen voor meer beleidscoherentie

Het is belangrijk dat de Belgische ontwikkelingssamenwerking maatregelen neemt ter promotie van duurzame landbouwontwikkeling en voedselzekerheid in onze partnerlanden, maar de nodige beleidscoherentie tussen ontwikkelingsbeleid en andere beleidsdomeinen zoals buitenlandse handel, landbouw, financiën, klimaat en energie is minstens even belangrijk. Het recht op voedsel is hierbij een belangrijke leidraad.

Het focal point landbouw van DGD, het Platform Landbouw & Voedselzekerheid, en het parlement kunnen een belangrijke rol spelen in het bewaken van deze beleidscoherentie.



POLITIEKE KALENDER

Rond deze momenten in 2011-2012 kan u ook iets aan de strijd tegen de honger doen (cfr. Concord):

- 12/10/2011 Legislatief voorstel van de Europese Commissie voor het Gemeenschappelijk landbouwbeleid 2013-2020
- 12-14/10/2011 Wergroep over de “Vrijwillige Richtlijnen voor het verantwoord beheer van grond, visgronden en bossen” van het Internationaal Comité voor Voedselzekerheid
- 14-16/10/2011 Civil Society Forum Internationaal Comité voor Voedselzekerheid
- 16/10/2011 G-20 vergadering van ministers van Financien
- 17-22/10/2011 37ste sessie van het Internationaal Comité voor Voedselzekerheid in Rome
- Oktober 2011 Co-beslissing parlement/raad over de Europese beleggingsrichtlijn MIFID (Markets in Financial Instruments Directive), met o.a. debat over positie t.a.v. primaire (landbouw)grondstoffen
- Oktober 2011 Rapport over beleidscoherentie door de Europese Commissie
- 03-04/11/2011 G-20 top in Cannes, Frankrijk
- 25/11/2011 High-Level Expert Group Meeting on Using Green Agriculture to Stimulate Economic Growth and Eradicate Poverty (Rio +20)
- 28/11-09/12/2011 Internationale klimaatconferentie in Durban, Zuid-Afrika
- 25/1/2012 Consultatie DG AGRI over de communicatie over het Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid
- Jan-feb 2012 Evaluatie van de impact van de novembercommunicatie over het Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid
- Jan-feb 2012 Uitwerking van het uitvoeringsplan van het nieuwe voedselzekerheidsbeleid van de EU
- 10/2/1012 Einde van de consultatie van het Steering Committee of the High Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition (HLPE) rond voedselspeculatie en landgrabbing
- 14/2/2012 Goedkeuring door het Internationaal Comité voor Voedselzekerheid van de verklaring over landroof en de vrijwillige richtlijnen
- Eind feb 2012 DG DevCo: studie over de impact van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid op familiale landbouwers in ontwikkelingslanden
- 01/03/2012 Zero draft tekst van het Internationaal Comité voor Voedselzekerheid met de inputs van het HLPE
- 04-06/06/2012: Rio +20, United Nations Conference on Sustainable Development

Deze tekst wordt onderschreven door:

11.11.11 Koepel van de Vlaamse Noord-Zuidbeweging, AD Gembloux, Boerenbond, Broederlijk Delen, CNC-D-11.11.11, Dierenartsen zonder Grenzen, Entraide et Fraternité, FIAN, FUGEA, La Fédération Wallonne de l'Agriculture – FWA, Le Monde Selon les Femmes, Louvain Coopération au Développement, Oxfam Magasins du Monde, Oxfam Solidarité, Oxfam Wereldwinkels, SOS Faim, Trias, Vredeseilanden



© Mathijs Willems